

Іван ДЕРДА

МУЗИЧНО-ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЯК ФАКТОР ВЗАЄМОВПЛИВУ У ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ МОЛДАВАН І УКРАЇНЦІВ

Невід'ємним від змісту характеру соціально-економічного та політичного устрою суспільства є розвиток музично-пісенної культури. Нині широко побутує термін «взаємодія» як внутрішня основа прогресування національних культур. Саме ця категорія набирає методологічного принципу, який включає у себе такі поняття, як «взаємовплив», «взаємозбагачення», «взаємозв'язки», «збагачення». Це положення слід розглядати всебічно, без зміщення акцентів на користь тієї чи іншої національної культури взагалі, і музично-пісенної спадщини зокрема.

Історія українсько-молдавських етнокультурних зв'язків має давні традиції. Найбільш численні демографічні контакти розпочалися з переселенням галицьких українців до Молдови протягом XIII-XVIII ст. З Буковини та Поділля такий рух засвідчений в історії з XVI ст.

Найстаріша друкована українська народна пісня «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?», в якій згадується молдавський правитель «Стефан-воєвода», записана у «Чеській граматичі» Яна Богослова 1571 р. [9; 87-88] :

Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?
Ой, як же Дунаю смутному не течи,
Що дно його точуть студені криниці,
А посередині та рибоньки мутьять,
На версі Дунаю три роти ту стоять:

В волоськім роті Стефан-воєвода,
В Стефанові роті дівониця плачет,
Дівониця плачет, плачучи повідат:
Альбо мене пуйми, альбо мене лиши!

Факти історії взаємин між українським гетьманом Богданом Хмельницьким та молдавським господарем Василем Лупулом у 1650 р., зазначені в українській думі «Як із низу із Дністра тихий вітер повіває» [2; 40].

Про братання молдаван і українців йдеться в пісні «Як прийшли до нас волошини»:

Як прийшли до нас волошини,
Всі волошини та всі хорошії,
В козаки вони записалися,
З нами побраталися.

Слід віддати належне плідній науковій праці сучасному досліднику взаємозв'язків українського і молдавського народів академіку Костянтину Федоровичу Поповичу, який на основі своїх досліджень, які тривали протягом багатьох років, написав книгу «Сторінки літопису» (1998 р.). Літописи, документи, що збереглися в старовинних сховищах і були опрацьовані науковцем, дали нам змогу зазирнути в народно-пісенну скарбницю, яка надає нам інформацію про вікову дружбу між двома народами:

Ой, ми волохи, ми християни,
Да не милують нас бусурмани!
Ви, козаченьки, за віру дбайте –
Нам, християнам, на поміч прибувайте!
А козаченьки за віру дбають,
Волохам-християнам поміч посилають,
Трублять в труби, в сурми вигрівають,
Оченьками козаченьків з України проводжають.

У фольклорних записах Миколи Васильовича Гоголя є народна дума, в якій йдеться про такі історичні події [7; 14]:

Ой, з волохами турчин дереться,
А з татарами волох б'ється.
А ті і сі у Волощину йдуть,
А волохи козаків до себе звуть,
Ой, волохи козаків до себе звуть,
До козаків такі річі ведуть:
Від моря й від Царя-города вітри гудуть.
Турки й татари у Волощину йдуть,
Ой, вже волоські землі руйнують,
Руйнують, плюндрують, не милують,
Ой, ідіть, панове, нам допоможіть,
Свою славу козацьку спом'яніть!
Тоді-то панове козаки виступали,
До Волощини дорожку топтали!

Після звільнення волоських земель від турків у XVIII ст., запорозькі козаки почали оселятися на півдні Бессарабії, на правому березі Дунаю – в Добруджі. Фрагментарна пам'ять про ці історичні події майстерно висвітлені в опері «Запорожець за Дунаєм» видатного українського композитора С. Гулака-Артемовського 1863 р.

Гірка доля українського і молдавського переселенця, який у важкі часи шукав притулку у сусідніх землях, змістовно відтворена в українських лірично-епічних піснях, козацьких думах, молдавських баладах та дойнах. Деяка частина молдаван ще у XVI ст. переселилася з Бессарабії на Україну. Нині молдавани проживають в Одеській, Миколаївській, Кіровоградській та Чернівецькій областях.

Особливо багато взаємовпливів можна почути в музиці українського та молдавського народів, зокрема у танцювальному мистецтві – славнозвісний танець **гопак** (в Молдові - **гопакул**), українсько-гуцульський танець опришків **аркан**, молдавський танець гайдуків. Танець **коломийка** є надбанням як української, так і молдавської культур. На Буковині танець чабанів нагадує молдавський **чабанаш**. Дуже яскраві і темпераментні танцювальні мелодії: **хора**, **сирба**, **бетута**. Це далеко не повний перелік танцювально-музичних форм, які взаємозбагачують культуру українського та молдавського народів.

Співжиття цих двох етносів призвело до музично-культурних взаємовпливів. Здійснюючи комплексні фольклорні експедиції у села регіонів Молдови, було зафіксовано пісенну творчість українців, які етнічно проживали в цих районах. На основі цих досліджень у Кишиневі, як зазначає академік К. Попович, планується видати пісенну збірку.

Багато пісень народилося в етнічних українців вже в Молдові, які перекочували із самої України і гідно поповнили молдавський фольклор. Це військові, рекрутські, побутові, ліричні, сатиричні та інші пісні. Народна мелодика, нескладні розміри і ритми забезпечили цим пісням широку популярність і трансформацію у місцевий фольклор. Ці пісні відіграли важливу роль у популяризації і взаємовідносинах між культурами двох народів, для яких пісня є природною потребою виражати свої почуття, наміри і переживання. До пісень, які стали об'єднуючою духовною силою між народами, слід віднести пісню Сидора Воробкевича «Заграй, ти, цигане старий», наукову розвідку щодо авторства твору першим здійснив академік Костянтин Попович. Цей романс дістав статус фольклорного шедевра відразу в трьох народах, а саме в українському, молдавському та румунському. Автор даної статті на собі відчув взаємозв'язок двох культур. Перебуваючи із концертом у Кишиневі, він виконував згаданий вище міжетнічний твір Воробкевича українською мовою, а слухачі підспівували йому молдавською.

Український композитор Сидір Воробкевич також написав багато пісень на вірші Міхая Емінеску, які дістали широку популярність серед молдавського і румунського народів [4; 94 – 95].

Окрім Воробкевича, перекладацькою діяльністю з молдавської мови займався ще один буковинський митець – Іван Бажанський. У

його літературному доробку – переклади творів Васіле Олександрі та Міхая Емінеску [5; 31].

Відомий своїми працями про взаємини української і молдавської літератури та фольклору й буковинський науковець Олекса Романець.

З голосу згаданого вище науковця К. Поповича автор даної статті записав популярний молдавський романс на вірші Міхая Емінеску у перекладі українською «Чому не йдеш?»:

У вирій ластівки знялись,
Горіх роняє бурий листопад
І на поля спішить зима –
Тебе нема, тебе нема.
Прийди до мене, повернись,
Щоб міг я знову, як колись,
На груди голову схилить
І відпочить, і відпочить...

Небайдужою до долі молдавського народу була позиція генія українського народу Тараса Шевченка, який у своїй поемі «Гайдамаки» вклав власні думки та переживання у вуста сліпого кобзаря, який повернувся з Волощини [10; 96 – 97]:

Ой, волохи, волохи,
Вас осталось трохи,
І ви, молдавани,
Тепер ви не пани.
Ваші господарі –
Наймити татарам,
Турецьким султанам,
В кайданах, в кайданах!

Музику до цього тексту написав видатний український композитор Кирило Стеценко, емоційні фарби думи від глибокої скорботи до героїчного піднесення ще глибше відкрили значення високої думки почуття волі.

У містерії «Великий льох» Т. Шевченка Третій лірник співає [10; 284]:

Я співаю
І про Ясси,
І про Жовті Води,
І містечко Берестечко.

В Яссах, тодішній молдавській столиці, син Богдана Хмельницького Тиміш взяв шлюб із Розандою, дочкою молдавського господаря Василя Лупула. Родинні зв'язки об'єднали два народи у спільній боротьбі проти гнобителів.

У опері Костянтина Данькевича «Назар Стодоля» за драмою Т.Шевченка Галя співає про смерть Тиміша на молдавській землі у

1652 р., про те, як Богдан зустрічає сина, якого козаки везли із Молдови, покритого червоною китайкою.

Серед молдаван України чи не найбільший внесок в українську культуру належить Київському митрополиту Петру Могилі. Укладений митрополитом «Великий требник Петра Могилы» і понині становить основу православної літургії. Могила запровадив церковні проповіді українською мовою, канонізував усіх Печерських святих, власним коштом відновив головні храми Києва. Вів переговори про об'єднання уніатської та православної церков в єдиний Київський патріархат під зверхністю Рима. Митрополит зорієнтував майбутню Києво-Могилянську академію на підготовку інтелектуалів західного типу, які одночасно залишалися у річищі української культури. Серед викладаючих дисциплін були й музика та спів.

Форми взаємин у аграрних звичаях і пісенних традиціях українців і молдаван, висвітлені у праці Г.К. Бостана, як твердить сам автор, він відштовхується «від текстуальних збірностей, припускаючи інтенсивне культурне співробітництво, до схожості тематики і пов'язаних з нею однорідних мотивів, які свідчать про однаковий вплив історико-типологічного фактору (однорідність господарсько-культурних типів) і естетичних принципів жанру». На думку Г. Бостана, «тільки шляхом комплексних досліджень (етнографічних, фольклорних, лінгвістичних, музичних тощо) можливе успішне рішення складного питання про етногенетичні коріння колядки» [3].

Значне місце у спостереження Г. Бостана посідає молдавський звичай новорічної обрядності «Плугушорул» і відповідна до нього українська шедрівка «Плужок», традиції, пов'язані з магічними ритуалами, імітуючими справжній процес сільськогосподарського циклу-висівання і зрощення жита та пшениці. Цей звичай був розповсюджений як у українців, так і у молдаван.

Українська «Маланка», яка дійшла до нашого часу із сивої давнини у повноті форми, зберігши театральну атрибутику, музичні компоненти, етнографічні реалії, поетичність і неповторну імпровізацію. Цей постійно діючий механізм реакції на сучасність, як барометр соціального буття, збагатив своєю участю молдавський фольклор. І до нині персонажами молдавської «Маланки» є козаки, які супроводжують «Коня».

Українці і молдавани дуже співучі народи. Співаючи, вони вкладають у кожну ноту, в кожне слово цілу гаму людських почуттів переживань, свої надії, віру і любов. Їх музично-пісенна народна творчість — це складний елемент, який об'єднує всі сторони суспільно-колективного і сімейно-родинного життя:

— музичний фольклор: календарні пісні, ліричні, пісні про кохання, сатиричні;

— епічні жанри: історичні пісні, балади, думи, рекрутські пісні, казки, притчі, молдавські балади і дойни;

— звичаї та обряди і їх драматична дія: колядки, в українців щедрівки, «Маланка», гейкання, засівання, віншування, веснянки, гаївки, гагілки, обжинки;

— народні музичні інструменти: скрипка, барабан, цимбали, сопілка, кобза, дримба, таргат, чімпой (волинка), бучум (трембіта).

Крім того, і в українців, і в молдаван є твори, які виконуються на макаронічній молдавсько-українській мові. Для прикладу – пісня «Foaie verde barabula» [7; 56]:

Foaie verde barabula,
Жінко моя, де ти була?
Sorîi zece și toți miși,
А ти ходиш цілу ніч.

В музично-пісенній народній творчості двох народів відбувається природна міграція елементів культури, жанрів міжетнічних образів. Сюди слід віднести і так звані хоцькі пісні у молдаван, які були поширені у Бессарабії та Молдавії. В українців – балади про опришків. Ці пісні народ пам'ятає і нині, адже це його історія, його герої. У молдаван це Кодрян, в українців – Олекса Довбуш [8; 223 - 224].

На теренах мистецько-культурного простору Чернівецької області найбільш повно представлений самобутній відмінний від інших регіонів України музично-пісенний стиль. Його ще визначають як гуцульський музичний діалект. Гуцульська музична пісенність відрізняється архаїчними рисами в мелосі й виконавській манері, взаємодією вокального й інструментального начала, зв'язками українського з молдавським і румунським фольклорами:

- інтонування, наближене до натурального ладу;
- низхідні гліссандо в закінченнях фраз;
- спів з вигуками;
- імпровізаційна мелізматика;
- силабічний речитатив.

В ладовому відношенні гуцульському музично-пісенному діалекту притаманний особливий гуцульський лад, а також – еолійський, іонійський та дорійський.

Актуальним є нині звернення уваги на музично-культурну спадщину Буковинського регіону, яка переживши процеси та періоди еволюції, асиміляції, деформації, трансформації, у взаємовпливах та взаємодіях з музичними культурами інших сусідніх народів, все ж змогла впродовж століть зберегти традиції стійких мелодичних зворотів та ладо-інтонаційних елементів традиційного музичного фольклору в цілому як українського, так і молдавського.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Академік Костянтин Попович. Людина. Вчений. Письменник. Кишинів: Ełan, 2006. - 740 с.
2. Антонович В.Б., Драгоманов М.П. Историческія песни малорускаго народа. К., 1875. Т. II.
3. Бостан Г.К Типологические взаимосвязи молдавского и украинского фольклора. Кишинёв: Штиинца, 1985.
4. Дерда І. Вплив життя і творчості Сидора Воробкевича на формування професійного характеру майбутнього вчителя музики. Науковий вісник ЧНУ. Випуск 432. Педагогіка та психологія. Чернівці, 2008. С. 94-95.
5. Дерда І. Колискова для матері: солоспіви на вірші Івана Бажанського. Чернівці: Рута, 2005. – 35 с.
6. Наш родовід. Альманах товариства української культури Молдови. Кишинів, 2000. – 83 с.
7. Попович К. Сторінки літопису. Кишинів: Парагон, 1998. – 242 с.
8. Снігур І. Грозинці на вітрах історії. Чернівці: Букрек, 2002. – 241 с.
9. Українська література XI-XVIII ст.: Хрестоматія з коментарями / Упоряд. Є. Карпіловська, Л. Тарновецька. Чернівці: Прут, 1997. – 367 с.
10. Шевченко Т. Кобзар. К.: Вид. центр «Просвіта», 2004. – 679 с.